

Θεωρητικό Πλαίσιο και Προγράμματα Σπουδών για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΩΣ ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΛΩΣΣΑ

1.1. Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Σειρά υλικού: Πράγματα και Γράμματα

1.2. Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας σε Ταχύρρυθμα Τμήματα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Σειρά υλικού: Ελληνικά με την παρέα μου

2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΩΣ ΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ

Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Σειρά υλικού: Μαργαρίτα

3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Διδασκαλία Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Σειρά υλικού: α) Εμείς και οι Άλλοι

β) Από τη Ζωή των Ελλήνων της Διασποράς

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Επιμέλεια: Μιχάλης Δαμανάκης

Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., ΡΕΘΥΜΝΟ 2004

© Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310-77635, 77605
Fax: 28310- 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.gr

 <p>ΕΛΛΑΔΑ 2008 Ανάπτυξη παιδιού. Ανάπτυξη για όλους.</p>	<p>ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>		 <p>ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ 2^ο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης</p>
--	--	---	--

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
& ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ

Επιστημ. Υπεύθυνος Έργου: Μιχάλης Δαμανάκης

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκή Ένωση,
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Φορέας παρακολούθησης: Ε.Υ.Δ. ΕΠΕΑΕΚ
Ειδ. Γραμματεία ΠΟΔΕ

Φορέας υλοποίησης: Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και
Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

Συγγραφή: Βάμβουκας Μιχάλης
Δαμανάκης Μιχάλης
Κατσιμαλή Γεωργία
Νικολοιτάκη Ελπίδα
Παπαδογιαννάκης Νικόλαος
Χατζηπαναγιωτίδη Άννα
Χατζηδάκη Ασπασία
Χουρδάκης Αντώνης

Σελιδοποίηση τόμου: Κελαϊδή Χρυσούλα

Επιμέλεια: Δαμανάκης Μιχάλης

Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., ΡΕΘΥΜΝΟ 2004

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ:

ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ

Ρούσαλης Σάββας (Επιστ. Σύμβουλος - Συντονιστής)
Ανδριόπουλος Ιωάννης
Καρναβάς Βασίλης

ΑΡΜΕΝΙΑ

Orfanova Narine

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Τάμης Αναστάσιος (Επιστ. Σύμβουλος - Συντονιστής)
Γλαρού Ελένη
Δουβαρτζίδου Ματούλα
Κουτσουβέλης Διονύσιος
Κυπριανού Κύπρος
Κωβαίου Άννα
Νάζου Παναγιώτα
Παπασάββας Σάββας
Πέτρου Σταύρος
Τσιανίκας Μιχάλης

ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Φιλιππάκη-Warburton Ειρήνη (Επιστ. Σύμβουλος-Συντονίστρια)
Γεωργιάδης Φωκίων
Ζήσιμος Απόστολος
Κουντάκη Παναγιώτα
Λουκά-Crann Μαργαρίτα
Παπουτσίδου Σοφία

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Γιωτίτσας Ναπολέων (Επιστ. Σύμβουλος - Συντονιστής)
Ζαρκάδας Γρηγόριος
Κλεισούρας Βησσαρίων
Μπενέκος Δημήτριος
Παπαγεωργίου Ιωάννης
Παπαρήστος Σπύρος
Παράσχου Αθηνά
Πουλακάκης Μανώλης
Reich H. Hans
Τεκίδου-Ferarro Φωτεινή

ΓΕΩΡΓΙΑ

Εφραμίδη Μάγια
Ιορδανίδης Κυριάκος
Λουκασβίλι Νίνο
Μιτιτανίδη Μαγδαληνή
Σιαμανίδου Σοφία

Η.Π.Α.

Μιχόπουλος Αριστοτέλης (Επιστ. Σύμβουλος-Συντονιστής)
Αποστολίδου Αργυρή
Κόκκινος Τιμολέων

Κρομμύδα Αθηνά
Μελικόκης Γεώργιος
Νικολιδάκης Νικόλαος
Προδρομίδα Μαρία

ΚΑΝΑΔΑΣ

Κωνσταντινίδης Στέφανος (Επιστ. Σύμβουλος-Συντονιστής)
Βολονάκης Σπύρος
Καρδαρά Εμμέλεια
Κομπορόζος Φώτης
Λυγουριάτης Δημήτρης
Μαρίνου-Beccker Μάχη
Μοσχόπουλος Αντώνης
Ξενικάκη Μαρία
Παγιατάκη Ρούλα
Παπαμιχαήλ Ελευθερία
Τάσου Θάλεια
Τσαλκίδου Ευαγγελία
Τσίμπος Παναγιώτης
Τσιχριτζή Γεωργία
Φιλιππούσης Γιάννης

ΜΟΛΔΑΒΙΑ

Ούρσου Έλενα

Ν. ΑΦΡΙΚΗ

Κρυσταλίδου Αναστασία (Επιστ. Σύμβουλος - Συντονίστρια)
Παπάζογλου Αντωνία
Πιπερίδου Μαριλένα
Σιδηροπούλου Ελισάβετ

ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ

Παπαδοπούλου Δήμητρα

ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Ευκαρπίδη Ειρήνη
Παυλίδη Βικτωρία
Προτσένκο-Πιτσάτζη
Αλεξάνδρα

ΡΩΣΙΑ

Αλέποβα Ειρήνη
Λύκοβα Ιωάννα
Πολάντοβα Ναντζέντα - Ελπίδα

ΣΟΥΗΔΙΑ

Γαρεφαλάκης Γιάννης
Κομνηνός Χαϊδευτός

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ:

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Κάιρο: Μαγγιώρος Αριστείδης

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Αδελαΐδα: Αθανασιάδου Μαρία
Μελβούρνη: Δημοπούλου Ευσταθία / Αμανατίδου Κων/τίνα

Σύδνεϋ: Αγαθαγγελίδου Μαρία

ΒΕΛΓΙΟ

Βρυξέλλες: Μπουκουβάλα Ελένη

ΓΑΛΛΙΑ

Παρίσι: Δημόπουλος Γεώργιος

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Βερολίνο Α/θμια: Παλαιολόγου Κων/να
Βερολίνο Β/θμια: Μακρής Χαρίλαος
Μόναχο Α/θμια: Σιλιγάρης Χρήστος
Μόναχο Β/θμια: Μιτσικάρης Αργύριος
Ντύσελντορφ Α/θμια: Κούρος Σταμάτης
Ντύσελντορφ Β/θμια: Μπανούσης Αστέριος
Στουτγάρδη Α/θμια: Μπουτσίκας Νικόλαος
Στουτγάρδη Β/θμια: Κούρης Δημήτριος
Φρανκφούρτη: Γκολέμης Γεώργιος

Η.Π.Α.

Νέα Υόρκη: Νικολιδάκης Νικόλαος
Σαν Φραντσίσκο: Κασβίκης Ευάγγελος
Σικάγο: Θηρίου – Σκούρα Σταυρούλα
Ουάσινγκτον: Μαυρογιώργος Γεώργιος

ΚΑΝΑΔΑΣ

Τορόντο: Σκέμπερη Αγγελική
Μόντρεαλ: Τσιομλεκτσής Γεώργιος

Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Λονδίνο: Δεληγιάννη Αγγελική

Ν. ΑΦΡΙΚΗ

Γιοχάνεσμπουργκ: Στάικος Ιωάννης

ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Κίεβο: Μπάτζιου Γραμματουλά

ΣΟΥΗΔΙΑ

Στοκχόλμη: Παπαθανασίου Οδυσσέας

ΤΟΥΡΚΙΑ

Κωνσταντινούπολη: Νικολούλης Νικόλαος

Περιεχόμενα

Πρόλογος	7
Εισαγωγή	9

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Α'

ΠΛΑΙΣΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΘΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

A1 Πλαίσια	19
1.1 Επίπεδα ανάλυσης της κοινωνικοποίησης	19
1.1.1 Κατηγορίες ανάλυσης	23
1.2 Ιστορική και μεταναστευτική νεοελληνική Διασπορά	25
1.3 Παροικίες, παροικιακές οργανώσεις και δίκτυα	27
1.4 Φορείς και μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης	32
1.5 Οικογένεια	36
1.6 Εθνοπολιτισμική ταυτότητα (ελληνικότητα) στη Διασπορά	38
1.6.1 Εκφάνσεις της ελληνικότητας στη Διασπορά	40
1.6.2 Όρια και αντοχές της συμβολικής εθνοτικότητας	43
1.6.3 Εκφάνσεις της ελληνικότητας και η μεταξύ τους σχέση: από τον ελλαδοκεντρισμό στην «ενδοελληνική διαπολιτισμικότητα»	44
1.7 Σχέση Κέντρου και Διασποράς	45
1.7.1 Θεσμικά μέτρα	46
1.7.2 Επανεξέταση της σχέσης Κέντρου-Διασποράς: από το «πολιτισμικό ελάχιστο» και το «διασπορικό έλλειμμα ενημέρωσης» στον «πολιτισμικό αλληλοεμπλουτισμό»	50
A2 Σκοποί και περιεχόμενα	55
2.1 Σκοποί	55
2.2 Θεματικοί κύκλοι, θεματικοί τομείς και κοινωνικοπολιτισμικοί χώροι άντλησης περιεχομένων-καταστάσεις επικοινωνίας	56
A3 Εκπαιδευτικοί και μαθητές	60
3.1 Οι Εκπαιδευτικοί	60
3.2 Οι Μαθητές	60
3.2.1 Κριτήρια οριοθέτησης των ομάδων-στόχων	61
3.2.2 Ομάδες - στόχοι	64
A4 Ομάδες-στόχοι, Προγράμματα Σπουδών και οργάνωση του εκπαιδευτικού υλικού	66
4.1 Κύρια Χαρακτηριστικά των ομάδων-στόχων και η διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης και Ξένης Γλώσσας	66
4.2 Οργάνωση των Προγραμμάτων Σπουδών και του εκπαιδευτικού υλικού	71
4.2.1 Υλικό Ταυτότητας και Ετερότητας	73
4.2.2 Εκπαιδευτικό υλικό σε ψηφιακή μορφή	74
4.2.3 Δόμηση του εκπαιδευτικού υλικού σε επίπεδα	75
4.3 Σχολικός χρόνος και εκπαιδευτικό υλικό	76
4.4 Ανοιχτά vs κλειστά, ανθρωποκεντρικά vs αντικειμενοκεντρικά Προγράμματα Σπουδών	77

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Β'

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΝΑ ΟΜΑΔΑ – ΣΤΟΧΟ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ

B1 Προγράμματα Σπουδών για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας	81
---	-----------

1.1 Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση	83
1.1.1 Μεθοδολογικές επισημάνσεις	85
1.1.1.1 Εισαγωγικές επισημάνσεις	85
1.1.1.2 Η διδασκαλία της μορφοσύνταξης	88
1.1.1.3 Η διδασκαλία των λεκτικών επικοινωνιακών πράξεων	90
1.1.1.4 Η διδασκαλία του λεξιλογίου	92
1.1.2 Γλωσσικοί και κοινωνικοπολιτισμικοί σκοποί	94
1.1.3 Γλωσσικοί στόχοι	96
1.1.4 Κοινωνικοπολιτισμικοί στόχοι	98
1.1.5 Μορφολογικά και συντακτικά στοιχεία	100
1.1.6 Επικοινωνιακές περιστάσεις/Λεκτικές πράξεις και ενδεικτικοί τρόποι πραγμάτωσής τους	108
1.1.7 Θεματικές περιοχές λεξιλογίου	134
1.2 Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας σε Ταχύρρυθμα Τμήματα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση	137
1.2.1 Μεθοδολογικές επισημάνσεις	139
1.2.1.1 Εισαγωγικές επισημάνσεις	139
1.2.1.2 Ταχύρρυθμη προσέγγιση	140
1.2.1.3 Δόμηση Προγράμματος Σπουδών	141
1.2.2 Πρώτο επίπεδο	144
1.2.3 Δεύτερο επίπεδο	146
1.2.4 Τρίτο επίπεδο	149
B2 Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση	155
2.1 Εισαγωγή	157
2.2 Επικοινωνιακές καταστάσεις-Γλωσσικές λειτουργίες	159
2.3 Γλωσσικοί και κοινωνικοπολιτισμικοί στόχοι	160
2.3.1 Γλωσσικοί στόχοι	160
2.3.2 Κοινωνικοπολιτισμικοί στόχοι	161
2.4 Λεκτικές πράξεις και τρόπος πραγμάτωσής τους	162
2.5 Μορφολογικά και συντακτικά στοιχεία	166
B3 Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση	173
3.1 Εισαγωγή	175
3.2 Το Π.Σ.Σ.Ι.Π για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά	177
3.3 Γενικοί σκοποί και στόχοι	178
3.4 Θεματικές περιοχές/κύκλοι και στόχοι διδασκαλίας ανά επίπεδο	184
3.5 Προτεινόμενες ενδεικτικές δραστηριότητες για την υλοποίηση των διδακτικών στόχων κάθε επιπέδου	215
3.6 Αξιολόγηση της διδασκαλίας του αντικειμένου Στοιχεία Ιστορίας και Πολιτισμού	217
Παράρτημα: Πίνακες εκπαιδευτικού υλικού	219

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
Γ'
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- Γ1** Λεξιλόγιο ανά επίπεδο και «μέρη του λόγου»
Γ2 Διαπιστωτικά κριτήρια

Πρόλογος

Ο παρών τόμος και τα παραρτήματά του είναι προϊόν του προγράμματος «Παιδεία Ομογενών».

Το πρόγραμμα *Παιδεία Ομογενών* χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και την Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο του Β' και του Γ' Κ.Π.Σ. Στόχος του είναι η διατήρηση, η καλλιέργεια και η προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού στην ελληνική Διασπορά, μέσω της βελτίωσης της παρεχόμενης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, η επιμόρφωση των αποσπόμενων και των ομογενών εκπαιδευτικών, η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ομογενείς μαθητές, καθώς και η δημιουργία δικτύων επικοινωνίας, βάσεων δεδομένων και δυνατοτήτων τηλεεκπαίδευσης με τη βοήθεια των σύγχρονων ψηφιακών τεχνολογιών.

Η τελική συγγραφή των επιμέρους τμημάτων του παρόντος Προγράμματος – πλαισίου έγινε από συγκεκριμένα πρόσωπα. Στη γένεση και στη διαμόρφωσή του, ωστόσο, συνέβαλαν άμεσα ή έμμεσα θεσμοί, ομάδες και πρόσωπα τόσο από την Ελλάδα όσο και από το εξωτερικό, με πρώτους τους συνεργάτες του έργου *Παιδεία Ομογενών* στην Ελλάδα.

Στους ελλαδικούς θεσμούς πρέπει να μνημονευθούν το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και οι υπαγόμενοι σ' αυτό οργανισμοί και υπηρεσίες: Η Διεύθυνση Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, η Ειδική Γραμματεία Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθούν τα Πανεπιστήμια Αθηνών και Ιωαννίνων, τα οποία είναι φορείς υλοποίησης των προγραμμάτων «Εκπαίδευση Παλινοστούτων και Αλλοδαπών Μαθητών» και «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων», το πρώτο, και «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων» το δεύτερο. Των προγραμμάτων αυτών οι Επιστημονικοί Υπεύθυνοι και οι επιστημονικοί συνεργάτες λειτούργησαν κατά καιρούς ως επιστημονικοί συνομιλητές.

Στους θεσμούς, στις ομάδες και στα πρόσωπα του εξωτερικού συγκαταλέγονται τα Γραφεία Εκπαίδευσης και οι εκάστοτε Συντονιστές, όλα τα σχολεία στα οποία δοκιμάστηκε το εκπαιδευτικό υλικό και οι εκπαιδευτικοί που το δοκίμασαν, και τέλος οι Επιστημονικοί Σύμβουλοι και τα μέλη των Ομάδων Εργασίας του έργου *Παιδεία Ομογενών* ανά χώρα διαμονής.

Όλοι αυτοί συνέβαλαν άμεσα ή έμμεσα στη διαμόρφωση της παρούσας πρότασης, η οποία θα πρέπει να αναγνωσθεί ως ένα Πρόγραμμα – πλαίσιο. Ένα Πρόγραμμα – πλαίσιο, το οποίο αποτελείται από επιμέρους συνθετικά στοιχεία και το οποίο επιδέχεται περαιτέρω συζήτηση τουλάχιστον ως προς τη στοχοθεσία της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά.

Εξάλλου, η παρούσα πρόταση κατατίθεται σε μια ιστορική συγκυρία, κατά την οποία δεν κυριαρχεί μόνο μια πολυεπίπεδη πολλαπλότητα στις παροικίες της ελληνικής Διασποράς, αλλά και συντελούνται παγκόσμιες οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές και γεωπολιτικές ανακατατάξεις, η έκβαση των οποίων δεν είναι σαφής.

Η συγκυρία αυτή και ιδιαίτερα οι συνθήκες των ανά τον κόσμο ελληνικών παροικιών θα πρέπει να αναλυθούν και να κατανοηθούν, έτσι ώστε η όποια εκπαιδευτικοπολιτική πρόταση να συνάδει ή τουλάχιστον να μην αντιφάσκει μ' αυτές.

Τα επιμέρους «Προγράμματα Σπουδών», στο δεύτερο μέρος του παρόντος τόμου, στοχεύουν στην κάλυψη των πολλαπλών αναγκών της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά, ενώ το «Θεωρητικό Πλαίσιο», στο πρώτο μέρος, επιδιώκει να λειτουργήσει ως θεωρητικός συνεκτικός ιστός μεταξύ των επιμέρους «Προγραμμάτων Σπουδών», μέσα από την ανάλυση της παρούσας ιστορικής συγκυρίας, συνολικότερα, και των ιστορικών και κοινωνικοπολιτισμικών εξελίξεων στις παροικίες, ειδικότερα.

Ας υπογραμμιστεί, τέλος, ότι η εμπειρεχόμενη στον παρόντα τόμο πρόταση βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, επειδή δεν έχουν ολοκληρωθεί η παραγωγή και η δοκιμαστική εφαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού που αντιστοιχεί στο κάθε «Πρόγραμμα Σπουδών».

Ρέθυμνο, Νοέμβριος 2004

Μιχάλης Δαμανάκης
Επιστημονικός Υπεύθυνος
του έργου Παιδεία Ομογενών

Εισαγωγή

Η χρήση του όρου «*Προγράμματα Σπουδών*» αντί του όρου «Αναλυτικό Πρόγραμμα» στον τίτλο του παρόντος τόμου οφείλεται σε μια σειρά από λόγους, από τους οποίους συζητούνται παρακάτω οι σημαντικότεροι.

Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία ο όρος «Αναλυτικό Πρόγραμμα» συμπυκνώνει στους κόλπους του δύο αντιθετικές μεταξύ τους παιδαγωγικές - διδακτικές παραδόσεις:

Από τη μία, τη γερμανική παιδαγωγική παράδοση που συμπυκνώνεται στον όρο «**Lehrplan**», δηλαδή αυστηρή επιλογή και διάταξη της διδακτέας ύλης ανά βαθμίδα εκπαίδευσης και σχολικό αντικείμενο - μάθημα, και από την άλλη την αμερικανική παιδαγωγική παράδοση που συνδέεται με τον όρο «**curriculum**», δηλαδή την περιγραφή και ανάλυση των συνθηκών και των προϋποθέσεων κάτω από τις οποίες μπορούν να απαντηθούν, κατά το δυνατό συναινετικά, ερωτήματα που αφορούν: στο **τι** πρέπει να μάθουν οι νέες γενιές, **γιατί** οφείλουν να το μάθουν, **πότε** και **πώς** ενδείκνυται να το μάθουν, καθώς και σε θέματα **ταξινόμιας** των εκπαιδευτικών στόχων και **ελέγχου - αξιολόγησης** της επίτευξής τους.

Στη γερμανική παιδαγωγική συζήτηση, από την οποία έχει επηρεασθεί τα μέγιστα η ελληνική, η υπέρβαση της λογικής του «Lehrplan» σηματοδοτείται με την εισαγωγή νέων όρων, όπως «Rahmenplan», «Richtlinien», και προπάντων με την υιοθέτηση της λογικής και της χρήσης του όρου «curriculum» και της διασύνδεσής του με τη Διδακτική Θεωρία, ήδη στη δεκαετία του 1970.

Στην Ελλάδα, όμως, μόλις τα τελευταία 2 - 3 χρόνια, άρχισε να εισάγεται μια νέα λογική και μια νέα ορολογία, όπως για παράδειγμα εκείνη του «*Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών*», χωρίς ωστόσο να εγκαταλείπεται ο όρος «Αναλυτικό Πρόγραμμα» (βλ. για παράδειγμα το Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως 303 / 13-03-2003, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Δημοτικού - Γυμνασίου).

Στην περίπτωση του προγράμματος *Παιδεία Ομογενών* χρησιμοποιήθηκε αντί του όρου «Αναλυτικό Πρόγραμμα» ο όρος «Πρόγραμμα Σπουδών».

Όπως προκύπτει από τις αναλύσεις του κεφαλαίου Α.4.2, ο όρος αυτός κινείται στη λογική του «curriculum», αλλά σ' ορισμένες περιπτώσεις – όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του γλωσσικού υλικού «*Νέα Ελληνικά για το G.C.S.E.*»- εγγίζει και τη λογική του «syllabus» και αυτού που αποκαλείται «teacher – proof – curriculum». Δηλαδή ένα εξειδικευμένο πακέτο διδακτικού υλικού που δημιουργήθηκε σύμφωνα με επακριβώς προδιαγεγραμμένους στόχους και περιεχόμενα, έτσι ώστε να είναι άμεσα και επακριβώς ελέγξιμη και η αποτελεσματικότητά του.

Συγκεκριμένα, στην περίπτωση του «*Ελληνικά για το G.C.S.E.*», πρόκειται για ένα πακέτο γλωσσικού υλικού το οποίο δημιουργήθηκε με βάση το syllabus του General Certificate of Secondary Education (G.C.S.E.) και στοχεύει στην προετοιμασία των μαθητών για τις εξετάσεις του G.C.S.E. Περίπου στην ίδια λογική κινείται και το γλωσσικό υλικό «*Ελληνικά, γιατί όχι*», το οποίο συντάχθηκε με βάση τα Προγράμματα Σπουδών για τη διδασκαλία γλωσσών διαφορετικών της Αγγλικής (LOTE=Language other than English) της πολιτείας της Βικτόριας της Αυστραλίας (βλ. κεφ. 4.2.1).

Κοινό στοιχείο και σιωπηρή παραδοχή τόσο, της *περιεχομενικά προσανατολισμένης προσέγγι-*

**Αναλυτικό
Πρόγραμμα**

**Προγράμματα
Σπουδών**

Syllabus

G.C.S.E.

LOTE

σης (του Lehrplan) όσο και της *στοχοθεσιακά προσανατολισμένης προσέγγισης* (του curriculum) είναι, ότι ο σχεδιασμός των Προγραμμάτων Σπουδών για τις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης και για τα διάφορα γνωστικά αντικείμενα (μαθήματα) ή τους διάφορους κύκλους γνωστικών αντικειμένων (π.χ. Κοινωνικές Σπουδές) και η συνακόλουθη παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού διαδραματίζονται στο πλαίσιο μιας κρατικής οντότητας και με εντολή μιας πολιτικής εξουσίας.

Διαδοχική προσέγγιση στην κατάρτιση Π.Σ.

Γι' αυτό και σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία και πρακτική, η κατάρτιση ενός Προγράμματος Σπουδών (Π.Σ.) προηγείται της παραγωγής του διδακτικού υλικού. Κατά κανόνα, μια εντολοδόχος ομάδα «ειδικών» επιστημόνων ακολουθώντας την πολιτική βούληση της εντολοδότριας «εξουσίας» και βασιζόμενη στην εκάστοτε «έγκυρη» επιστημονική γνώση συντάσσει ένα ή και περισσότερα Προγράμματα Σπουδών, στη λογική ενός αρχιτεκτονικού σχεδίου, βάσει του οποίου, στη συνέχεια, μία ή και περισσότερες ομάδες συγγραφέων παράγουν (συγγράφουν) το διδακτικό υλικό (διδακτικά εγχειρίδια).

Παραδοχές των παραδοσιακών Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών

Η παραπάνω λογική και πρακτική βασίζονται σε μια σειρά από σιωπηρές παραδοχές:

Η πρώτη παραδοχή συνίσταται στην πίστη των επιστημόνων ότι μπορούν να συζεύξουν τον πολιτικό και τον επιστημονικό παιδαγωγικό λόγο κατά τρόπο αρμονικό, έγκυρο και χρήσιμο για τους (απο)δέκτες του Προγράμματος Σπουδών και του διδακτικού υλικού, αλλά φυσικά και για την εντολοδότρια εξουσία. Πόσο προβληματική είναι αυτή η παραδοχή είναι πλέον γνωστό στις Επιστήμες της Αγωγής, τουλάχιστον από την εποχή που εκδόθηκε το κλασικό πλέον βιβλίο του M. Apple «Ideology and Curriculum»¹.

Μια δεύτερη παραδοχή των ειδικών επιστημόνων εστιάζεται στην πεποίθησή τους ότι διαθέτουν τη γνώση και τα κριτήρια που τους καθιστούν ικανούς να προδιαγράψουν τους στόχους και τα περιεχόμενα των Προγραμμάτων Σπουδών και του σχετικού διδακτικού υλικού, που θα ισχύσουν για τις επόμενες γενιές των εκπαιδευομένων.

Αυτή η παραδοχή έχει μια επιστημονική βάση με την έννοια ότι η συσσωρευμένη γνώση και εμπειρία του παρελθόντος επιτρέπουν σ' ένα βαθμό μελλοντικούς σχεδιασμούς. Και σ' αυτή την περίπτωση, ωστόσο, το κυρίαρχο στοιχείο είναι ο εκπαιδευτικοπολιτικός σχεδιασμός και η στοχοθεσία, και δευτερευόντως η επιστημονική γνώση. Μ' αυτή την έννοια αυτή η παραδοχή παρουσιάζει παρόμοια προβλήματα και αδυναμίες με την πρώτη.

Μια τρίτη παραδοχή συνίσταται στην πίστη ότι οι συγγραφείς κατανοούν το πνεύμα και την πρόθεση των συντακτών των Προγραμμάτων Σπουδών και άρα τα υλοποιούν, χωρίς αλλοιώσεις, σε εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτική πράξη. Τα προβλήματα που συνοδεύουν αυτή την «ερμηνευτική» παραδοχή είναι γνωστά και καταγεγραμμένα σ' όλα τα εγχειρίδια μεθοδολογίας της επιστημονικής έρευνας. Αποτελεί πλέον κοινό τόπο πως κάθε κείμενο επιδέχεται περισσότερες από μια αναγνώσεις και ερμηνείες.

Θα μπορούσε κανείς να απαριθμήσει κι άλλες ιδεολογικές παραδοχές και πλήθος προβλημάτων που συνδέονται με τη σύνταξη των «Αναλυτικών Προγραμμάτων» (κατά το Φλουρή, 1997) ή των «Διαθεματικών Προγραμμάτων Σπουδών» (κατά τον Ματσαγγούρα, 2002) και την παραγωγή διδακτικού υλικού, και τα οποία έχουν αναλυθεί επαρκώς στην ελληνόγλωσση² και

¹ Apple M. (1975): *Ideology and Curriculum*, London, Routledge and Kegan Paul. Ελληνική μετάφραση: M. Apple (1986): *Ιδεολογία και Αναλυτικό Πρόγραμμα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

² Ενδεικτικά παραπέμπουμε στις εργασίες του Φλουρή και του Ματσαγγούρα και στη βιβλιογραφία που εμπεριέχεται σ' αυτές. Φλουρή Γ. (1997⁵): *Αναλυτικά Προγράμματα. Για μια νέα εποχή στην Εκπαίδευση*. Γρηγόρης, Αθήνα, Ματσαγγούρας Η. (2002): *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση. Εννοιολογική Αναπλασίωση και Σχέδια Εργασίας*. Γρηγόρης, Αθήνα.

προπάντων στη διεθνή βιβλιογραφία.

Ωστόσο, το σημαντικότερο ζήτημα που έπρεπε να αντιμετωπισθεί, στο πλαίσιο του πιλοτικού προγράμματος *Παιδεία Ομογενών*, για τη σύνταξη των Προγραμμάτων Σπουδών και την παραγωγή αντίστοιχου εκπαιδευτικού υλικού για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά, ήταν ότι ο εντολοδότης και χρηματοδότης του προγράμματος ήταν η κυβέρνηση ενός εθνικού κράτους (Ελλάδα), αλλά η εφαρμογή του Προγράμματος και του αντίστοιχου εκπαιδευτικού υλικού θα γινόταν στην επικράτεια ενός άλλου ή ακριβέστερα πολλών άλλων κυρίαρχων εθνικών κρατών (χώρα / κράτος διαμονής) και θα αφορούσε το ελληνόγλωσσο σκέλος ομάδας από μων ελληνικής καταγωγής που κατά κανόνα είναι πολίτες του κράτους διαμονής και συγχρόνως διαθέτουν και μια δική τους οργάνωση, στη βάση μιας σειράς κοινών εθνοπολιτισμικών στοιχείων (παροιμία).

**Εθνικό κράτος
και νομιμοποίηση
των Π.Σ.**

Το γεγονός αυτό θέτει ορισμένα ζητήματα «νομιμοποίησης» και παραπέμπει συγχρόνως και σε ζητήματα που αφορούν στη σχέση του ελληνικού εθνικού κράτους με τα κράτη διαμονής και διαβίωσης των *Ελλήνων ομογενών*³, καθώς και στη σχέση της Ελλάδας ως εθνικού κέντρου με τους Έλληνες της Διασποράς (*διασπορικό τρίπολο*)⁴. Αυτά τα προβλήματα «νομιμοποίησης» μπορούν να επιλυθούν μερικώς μέσω της επιστημονικής τεκμηρίωσης των Προγραμμάτων Σπουδών και του αντίστοιχου εκπαιδευτικού υλικού.

Με δεδομένα τα παραπάνω ζητήματα, αλλά και άλλα τα οποία θα αναφερθούν στη συνέχεια, στο πρόγραμμα *Παιδεία Ομογενών* δεν εφαρμόστηκε η κλασική «διαδοχική» προσέγγιση, δηλαδή η σύνταξη πρώτα ενός Προγράμματος Σπουδών (Π.Σ.) και στη συνέχεια η παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, με βάση το Π.Σ., αλλά εγκαινιάστηκε μια νέα προσέγγιση, η «παράλληλη».

**Διαδοχική»
προσέγγιση**

Δηλαδή, στο πρόγραμμα *Παιδεία Ομογενών* η σύνταξη των Προγραμμάτων Σπουδών και η παραγωγή του σχετικού διδακτικού υλικού για τη διδασκαλία της Ελληνικής και Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού, προχώρησαν με βάση ένα σχεδιασμό αμοιβαίας ανατροφοδότησης.

**Παράλληλη
προσέγγιση**

Επιπρόσθετοι λόγοι, πέραν αυτών που αναφέρθηκαν παραπάνω, που οδήγησαν στην *παράλληλη* και όχι στη *διαδοχική* προσέγγιση σύνταξης Π.Σ. και παραγωγής υλικού είναι οι ακόλουθοι:

Πρώτο, το πρόγραμμα *Παιδεία Ομογενών* λειτούργησε ως πιλοτικό πρόγραμμα και, επομένως, είχε την ευχέρεια του πειραματισμού και της αναζήτησης νέων προσεγγίσεων. Τα πλαίσια και οι αρχές ενός Π.Σ. θα προέκυπταν αβίαστα μέσα από μια διαδικασία εφαρμογής του στην πράξη, μέσα από ομάδες-στόχους.

Δεύτερο, οι επιστημονικοί συνεργάτες του προγράμματος *Παιδεία Ομογενών* δεν λειτούργησαν απλώς ως συντάκτες των Π.Σ., αλλά εν μέρει και ως παραγωγοί του διδακτικού υλικού ή τουλάχιστον ως επιστημονικοί σύμβουλοι των ομάδων παραγωγής του διδακτικού υλικού. Επομένως είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν τη σύνταξη του Π.Σ. με τη διαδικασία παραγωγής υλικού.

Ένας τρίτος λόγος συνίσταται στο ότι για πρώτη φορά επιχειρήθηκε η σύνταξη μιας συνολικής πρότασης για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά, στο σύνολό της, και επομένως δεν υπήρχε επαρκής προτέρα, συνολική εμπειρία και γνώση.

³ Ο όρος «ομογενής» χρησιμοποιείται με την εθνοπολιτισμική του σημασία. Υπ' αυτή την έννοια το σύνολο των απανταχού Ελλήνων νοείται ως μία «πολιτισμική, ιδεολογική και συναισθηματική» και όχι ως μία «φυλετική» κοινότητα.

⁴ Το λεγόμενο «διασπορικό τρίπολο» (χώρα/κράτος προέλευσης – παροιμία – χώρα/κράτος διαμονής) αποτελεί αντικείμενο ανάλυσης και επόμενων κεφαλαίων και κυρίως του κεφαλαίου Α1.7.

Ιστορική αναδρομή: προτέρα γνώση

Προτέρα γνώση

Όπως προκύπτει από παλαιότερες μελέτες αλλά και από αυτές που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του έργου *Παιδεία Ομογενών*, ελάχιστα προγράμματα έχουν καταθέσει μέχρι σήμερα μια πρόταση σχετικά με τη στοχοθεσία και τα περιεχόμενα της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό⁵.

Στην πρώτη φάση του έργου *Παιδεία Ομογενών*, Ιούνιος 1997-Μάρτιος 1998, ομάδες ειδικών ανέλυσαν και αξιολόγησαν, με βάση έναν πίνακα κριτηρίων⁶, το υπάρχον γλωσσικό και ιστορικοπολιτισμικό υλικό για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό, καθώς και το θεωρητικό σκεπτικό της κάθε σειράς, έτσι ώστε να διασφαλισθεί μια όσο το δυνατό πληρέστερη εικόνα σχετικά με την προϋπάρχουσα εμπειρία και γνώση.

Από θεωρητικής πλευράς δύο προγράμματα παραγωγής γλωσσικού υλικού παρουσιάζουν ενδιαφέρον: α) Το «Πρόγραμμα Νεοελληνικών Victoria Australia» (ΠΝΒΑ)⁷ και β) Το Πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων «Ελληνική Γλώσσα» (ΠΠΙ)⁸.

Το Πρόγραμμα Νεοελληνικών της Βικτόριας Αυστραλίας έχει ένα στέρεο θεωρητικό σκεπτικό, το οποίο στηρίζεται, όπως δηλώνουν οι ίδιοι οι συντάκτες του, στις απόψεις του J.A. Van Ek⁹. Μια βασική αδυναμία του συγκεκριμένου προγράμματος εστιάζεται στο ότι δεν έχει οριοθετήσει παιδαγωγικά τις ομάδες-στόχους στις οποίες απευθύνεται, και κατά συνέπεια δεν έχει αποσαφηνίσει τη στοχοθεσία και τα περιεχόμενα για τις ομάδες αυτές. Η ομάδα-στόχος οριοθετείται με μοναδικό κριτήριο τη φοίτηση των μαθητών στα αυστραλιανά κρατικά σχολεία (θεσμικό κριτήριο).

Μια δεύτερη αδυναμία έγκειται στον θεωρητικό του χαρακτήρα. Το συγκεκριμένο πακέτο αποτελούσε στην πραγματικότητα ένα θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο συνοδευόταν από ελάχιστο διδακτικό υλικό και στο οποίο καλούνταν να λειτουργήσουν οι εκπαιδευτικοί και να δημιουργήσουν το δικό τους διδακτικό υλικό. Ανεξάρτητα, όμως, από τις αδυναμίες του, το συγκεκριμένο πρόγραμμα εμπεριέχει θεωρητικά εναύσματα.

Το πακέτο διδακτικού υλικού του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων απευθύνεται στους μαθητές που φοιτούν στα Τμήματα Μητρικής Γλώσσας (ενταγμένα και μη) στη Γερμανία. Η ομάδα-στόχος δεν είναι μόνο από θεσμικής αλλά και από κοινωνικοπολιτισμικής και γλωσσικής πλευράς επαρκώς οριοθετημένη, δεδομένου ότι της παραγωγής του διδακτικού υλικού προηγήθηκε μια εκτενής έρευνα που αφορούσε: στις συνθήκες διεξαγωγής του Μαθήματος Μητρικής Γλώσσας, στις κοινωνικοπολιτισμικές, μαθησιακές και κυρίως γλωσσικές προϋποθέσεις της συγκεκριμέ-

⁵ Σχετικά μ' αυτό το θέμα βλέπε, Damanakis M. (1994): *Greek Teaching Materials Abroad*, in: *European Journal of Intercultural Education*, Vol. 5 2/94 (pp. 35-46). Δαμανάκης Μ. (1997): *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού στα Ελληνόπουλα του εξωτερικού*, στο: Ε. Σκούρτου (1997) (επιμ.): *Θέματα Διγλωσσίας και Εκπαίδευσης*, Νήσος, Αθήνα (σ. 63-82).

⁶ Βλ. σχετικά μ' αυτά τα κριτήρια, Μ. Δαμανάκης (1999) (επιμ.): *Παιδεία Ομογενών. Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις*, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ, (σ. 291-302) και www.uoc.gr/diaspora

⁷ Education Department of Victoria Materials Production Curriculum Branch (1984): *Πρόγραμμα Νεοελληνικών*, Greek Curriculum, Melbourne.

⁸ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.: *Ελληνική Γλώσσα*, Ιωάννινα. (Το σύνολο του υλικού έχει εκδοθεί από τον ΟΕΔΒ και διατίθεται για τα Ελληνόπουλα στην Ευρώπη και κυρίως στη Γερμανία).

⁹ Van Ek. J. A. (1976): *Threshold Level for Modern Language Learning in Schools*, London, Longman.

νης ομάδας μαθητών, καθώς και στη διερεύνηση των «Αναλυτικών Προγραμμάτων» για το μάθημα «Μελέτη του Περιβάλλοντος»¹⁰.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι επιστημονικοί υπεύθυνοι του Προγράμματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και οι συνεργάτες τους προχώρησαν πέρα από τα ερευνητικά αποτελέσματα και κατέθεσαν μια σειρά από θεωρητικές σκέψεις για τη διδασκαλία της Ελληνικής και για τη διδασκαλία «Στοιχείων Πολιτισμού» αντίστοιχα¹¹. Οι σκέψεις αυτές δεν συγκροτούν βέβαια, σε καμία περίπτωση ένα Πρόγραμμα - πλαίσιο για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά, δεδομένου ότι αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη ομάδα-στόχο σε μια συγκεκριμένη χώρα, δίνουν όμως θεωρητικά ερεθίσματα στον αναγνώστη¹².

Νέες αναζητήσεις

Κοινό χαρακτηριστικό των πακέτων διδακτικού υλικού, που χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν ή και χρησιμοποιούνται ακόμα στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό, είναι ότι απευθύνονται στο μαθητικό πληθυσμό μιας χώρας, είτε διαφοροποιώντας τον σε ομάδες είτε θεωρώντας τον ως μία ομοιογενή ομάδα. Το κυρίαρχο κριτήριο διαφοροποίησης αυτών των πακέτων διδακτικού υλικού είναι, επομένως, το γεωγραφικό.

Το γεωγραφικό κριτήριο φαίνεται να αποτελεί μέχρι και σήμερα το κυρίαρχο κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο εκπαιδευτικοπολιτικοί παράγοντες, αλλά και επιστήμονες, διαφοροποιούν την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό. Το ζήτημα αυτό απασχόλησε την Επιστημονική Επιτροπή του προγράμματος *Παιδεία Ομογενών* στα πρώτα κιόλας βήματα του προγράμματος και συζητήθηκε ιδιαίτερα στη δεύτερη «Συνάντηση Εργασίας» τον Ιούλιο του 1998. Οι σχετικές σκέψεις και αποφάσεις αναλύονται κυρίως στα κεφάλαια 3.2.1 και 4.2, στο πρώτο μέρος του παρόντος τόμου, τα

**Γεωγραφικό
κριτήριο**

¹⁰ Σχετικά με τ' αποτελέσματα αυτών των ερευνών βλέπε τις σχετικές αναλύσεις των επιστημονικών υπευθύνων του προγράμματος: Δαμιανάκη Μ., Γκότσοβου Α., Δήμου Γ., στην: *Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε.* του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, No 1, Ιωάννινα 1988.

¹¹ Αυτές οι θεωρητικές σκέψεις εμπεριέχονται στις «Οδηγίες για το Δάσκαλο» που συνοδεύουν το διδακτικό υλικό, το οποίο έχει εκδοθεί από τον ΟΕΔΒ.

¹² Επικουρικά στη σύνταξη της παρούσας πρότασης λειτούργησαν επίσης προγράμματα που αναπτύσσονται στην Ελλάδα και απευθύνονται σε αλλοδαπούς και παλιννοστούντες μαθητές κυρίως της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ή σε λοιπούς πληθυσμούς που μαθαίνουν την Ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα, όπως: *Αναλυτικό Πρόγραμμα για τη Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας σε Ενηλίκους* (Επίπεδα 1 και 2: Εισαγωγικό και Βασικό). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1998, καθώς και: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο: *Αναλυτικό Πρόγραμμα της Διδασκαλίας της Ελληνικής Γλώσσας σε Παλιννοστούντες και Αλλοδαπούς Μαθητές*. Αθήνα, Μάιος 1999. Επίσης ελήφθησαν υπόψη τα Π.Σ. των χωρών διαμονής τα οποία αφορούν στη διδασκαλία της Ελληνικής και στην συνακόλουθη αξιολόγηση της Ελληνομάθειας, όπως για παράδειγμα α) Το syllabus για το GCSE στην Αγγλία. Βλ. University of London Examinations and Assessment Council: *London Examinations GCSE. Bengali, Urdu, Modern Greek, Turkish, Syllabus May/June 1996 and May/June 1997*. Βλ. επίσης Λουκά Crann Margarita (2001): *Επίπεδα Ελληνομάθειας και οι εξετάσεις του GCSE: Η εμπειρία της Βρετανίας*, στο: Δαμιανάκης Μ. (2001): *Επίπεδα και Κριτήρια Διαπίστωσης/Πιστοποίησης της Ελληνομάθειας*, Ε.ΔΙΑ.Μ.Μ.Ε., Ρέθυμνο (σ. 51-67). β) Το Π.Σ. για τα προγράμματα LOTE (LOTE = Languages Other Than English) στην Αυστραλία. Βλ. Board of Studies (1995): *Languages Other Than English. Modern Greek. VCE Study Distogn*. Carlton Victoria. Board of Studies (1998): *Using the CSF. Languages Other Than English (LOTE). Curriculum Standards Framework*. Carlton, Victoria γ) Το εκπαιδευτικό υλικό που παράγεται για τη διδασκαλία της Ελληνικής από τα Παιδαγωγικά Ινστιτούτα των Κρατιδίων της Έσσης και της Βόρειας Ρηνανίας Βεστφαλίας (Landesinstitut fur Schule und Weiterbildung Soest NRW) στη Γερμανία. Επίσης ελήφθησαν υπόψη σχετικές εκδόσεις του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, όπως: α) Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων: *Μέθοδοι διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής Ι. Πρακτικά Ημερίδας 9 Δεκεμβρίου 1995*, Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 1996, β) *Εγχειρίδια διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας ΙΙ. Πρακτικά Ημερίδας 9 Δεκεμβρίου 1995*, Θεσσαλονίκη Δεκέμβριος 1996, καθώς και του ιδίου γ) *Πιστοποίηση Επάρκειας της Ελληνομάθειας*, Θεσσαλονίκη 1997.

οποία αναφέρονται στις ομάδες-στόχους και στη συνολική οργάνωση του εκπαιδευτικού υλικού.

Ας σημειωθεί ότι το γεωγραφικό κριτήριο δεν είναι επιστημονικό κριτήριο και ότι η γεωγραφική διάσταση αποκτά νόημα, όταν την θεωρήσουμε όχι στην *τοπο-λογική* της, αλλά στην *ανθρωπο-γεωγραφική* της σημασία. Όμως, σ' αυτή την περίπτωση η γεωγραφική διάσταση συναρτάται με την οικονομική και κοινωνικοπολιτισμική και αποκτά διαφορετικό νόημα από εκείνο που παραδέχονται σιωπηρά οι υποστηρικτές της θέσης, ότι η παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό πρέπει να διαφοροποιείται ανά χώρα. Σύμφωνα με τις αναλύσεις των κεφαλαίων 3.2.1 και 4.1 οι τέσσερις *ομάδες-στόχοι*, που αναλύονται σ' αυτά, εμφανίζονται λίγο ως πολύ σ' όλες τις χώρες διαμονής. Ποιες ομάδες-στόχοι είναι οι κυρίαρχες αριθμητικά ή οι βαρύνουσες εκπαιδευτικοπολιτικά σε κάθε χώρα εξαρτάται από την ιστορική εξέλιξη της μετανάστευσης και των ελληνικών παροικιών στην κάθε χώρα διαμονής, καθώς και από τις γενικότερες ιστορικές συγκυρίες, αλλά και από την εκπαιδευτική πολιτική της χώρας διαμονής. Επομένως, αυτές μπορεί να είναι κοινές στις διάφορες χώρες ή να διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα ανάλογα με τις παραπάνω παραμέτρους.

Ομάδες - στόχοι και Προγράμματα Σπουδών

Η στρατηγική απόφαση, στο πλαίσιο του έργου *Παιδεία Ομογενών*, να οργανωθεί η συνολική παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού με βάση τις ομάδες-στόχους, οι οποίες οριοθετούνται, με τη σειρά τους, με βάση μια σειρά κριτηρίων (εθνοτικό, θεσμικό, γεωγραφικό, κοινωνικοπολιτισμικό, ηλικιακό, παιδαγωγικό) είχε σοβαρές συνέπειες για τις περαιτέρω θεωρητικές αναζητήσεις και για την παραγωγή του υλικού.

Μια από τις πρώτες συνέπειες είναι η αναγκαιότητα παραγωγής κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού για την κάθε ομάδα-στόχο, πράγμα που συνεπάγεται, με τη σειρά του, την κατάρτιση ενός Προγράμματος Σπουδών στα πλαίσια του οποίου θα παραχθεί το αντίστοιχο υλικό για την εκάστοτε ομάδα-στόχο.

Η κατάρτιση τόσων Προγραμμάτων Σπουδών, όσες είναι οι ομάδες-στόχοι, και αντίστοιχων πακέτων εκπαιδευτικού υλικού, γεννά το εύλογο ερώτημα: *μήπως αυτό οδηγεί σ' ένα άλλο είδος πολυδιάσπασης, όχι πλέον γεωγραφικής αλλά εκπαιδευτικο-οργανωτικής;*

Με άλλα λόγια, ποιο είναι το γενικότερο θεωρητικό σκεπτικό, ή αλλιώς το γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο, που διασφαλίζει τη λογική συνοχή της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά, της προσδίδει ένα ιδιαίτερο νόημα και μια προοπτική και τη διασυνδέει με το μητροπολιτικό κέντρο, την Ελλάδα;

Η απάντηση στο παραπάνω θεμελιώδες ερώτημα και στα συνακόλουθα επιμέρους ερωτήματα δεν είναι ούτε εύκολη ούτε και μονοσήμαντη και μπορεί να δοθεί μόνο στη βάση της σχετικής ιστορικής, κοινωνιολογικής, ψυχολογικής, γλωσσολογικής και παιδαγωγικής επιστημονικής γνώσης.

Κατάθεση επιστημονικών απόψεων

Η σημαντικότερη θεωρητική αναζήτηση -με βάση την υπάρχουσα επιστημονική γνώση και με ζητούμενο ένα γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά- επιχειρήθηκε από τους επιστημονικούς συνεργάτες του προγράμματος *Παιδεία Ομογενών* στον τόμο *«Προλεγόμενα Αναλυτικού Προγράμματος για την Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στη Διασπορά»*¹³, ο οποίος εκδόθηκε το 2001 και χρησιμοποιήθηκε και ως επιμορφωτικό υλικό για

¹³ Βάμβουκας Μ., Δαμανάκης Μ., Κατσιμαλή Γ. (επιμ.) (2001): *Προλεγόμενα Αναλυτικού Προγράμματος για την Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στη Διασπορά*. Ε.Δ.Ι.Α.Μ.Μ.Ε., Ρέθυμνο.

τους αποσπώμενους καθώς και για τους διαβιούντες στο εξωτερικό ομογενείς εκπαιδευτικούς.

Στην ίδια θεωρητική αναζήτηση είχε κινηθεί και η διημερίδα που έλαβε χώρα στο πλαίσιο του έργου *Παιδεία Ομογενών* στις 2 και 3 Ιουλίου 1999 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης με θέμα τα «*Επίπεδα και Κριτήρια Διαπίστωσης και Πιστοποίησης της Ελληνομάθειας*» και στην οποία κατέθεσαν τις επιστημονικές τους απόψεις ειδικοί επιστήμονες από την Ελλάδα και το εξωτερικό¹⁴.

Επικουρικά λειτούργησαν, τέλος, τα δύο συνέδρια που οργανώθηκαν στο πλαίσιο του έργου *Παιδεία Ομογενών* τα έτη 1998 και 2003 και που είχαν ως θέμα, το πρώτο την «*Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό*» και το δεύτερο την «*Ιστορία της νεοελληνικής Διασποράς*»¹⁵.

Τα σημαντικότερα αποτελέσματα των παραπάνω θεωρητικών αναζητήσεων εμπεριέχονται σε συμπτυκνωμένη και κωδικοποιημένη μορφή ιδιαίτερα στο πρώτο μέρος του παρόντος τόμου, στον οποίο επιχειρείται για πρώτη φορά στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης και της νεοελληνικής Διασποράς η ανάπτυξη ενός συνολικού *Θεωρητικού Πλαισίου* για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά και η κατάρτιση *Προγραμμάτων Σπουδών* που θα καλύπτουν κατά προσέγγιση τις ανάγκες των διαφόρων ομάδων-στόχων και των πολλαπλών μορφών ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά.

Συγκεκριμένα, στο **πρώτο μέρος** του τόμου επιχειρείται η ανάπτυξη ενός συνολικού *Θεωρητικού Πλαισίου*, το οποίο θα λειτουργήσει ως «ομπρέλα» για τα εξειδικευμένα *Προγράμματα Σπουδών* που ακολουθούν στο δεύτερο μέρος του τόμου.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στις πολλαπλές εκφάνσεις της ελληνικότητας (εθνοπολιτισμικής ταυτότητας) και στη μεταξύ τους σχέση, καθώς και στη θεσμική σχέση μεταξύ του μητροπολιτικού κέντρου (Ελλάδας) και των παροικιακών οργανώσεων. Αυτή η θεσμική σχέση άπτεται κατ' ανάγκη και των θεσμών της κάθε χώρας διαμονής, δεδομένου ότι οι Έλληνες της Διασποράς είναι ενταγμένοι στην εκάστοτε χώρα διαμονής και είναι πολίτες της (διασπορικό τρίπολο).

Με βάση τη μέχρι τώρα γνώση, μια συνολική θεωρητική προσέγγιση της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά πρέπει να στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες:

- α) στις προϋποθέσεις (υπόβαθρο) και ανάγκες των μαθητών,
- β) στην εθνοπολιτισμική σχέση μεταξύ των Ελλήνων της Διασποράς μεταξύ τους και με τους ελλαδίτες Έλληνες,
- γ) στην πολιτική και θεσμική σχέση μεταξύ της οργανωμένης ελληνικής πολιτείας και της οργανωμένης Διασποράς και
- δ) στη σχέση της Ελλάδας με τις διάφορες χώρες διαμονής και σε συνάρτηση με το παγκόσμιο γίγνεσθαι.

¹⁴ Δαμανάκης Μ. (επιμ.) (2001): *Επίπεδα και Κριτήρια Διαπίστωσης/Πιστοποίησης της Ελληνομάθειας. Αποτελέσματα και προβληματισμοί ερευνητικών προγραμμάτων*. Ε.Δ.Ι.Α.Μ.ΜΕ, Ρέθυμνο.

¹⁵ Δαμανάκης Μ., Μιχελακάκη Θ. (επιμ.) (1999): *Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στο Εξωτερικό. Πρακτικά πανελλήνιου- πανομογενειακού συνεδρίου*, Ρέθυμνο 26-28 Ιουνίου 1998. Ε.Δ.Ι.Α.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο.

Δαμανάκης Μ., Καρδάσης Β., Μιχελακάκη Θ., Χουρδάκης Α. (επιμ.) (2004): *Ιστορία της Νεοελληνικής Διασποράς: Έρευνα και Διδασκαλία. Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου*, Ρέθυμνο 4-6 Ιουλίου 2003, Ε.Δ.Ι.Α.Μ.ΜΕ., 2 τόμοι, Ρέθυμνο.

Περιεχόμενα Β' μέρους, Προγράμματα Σπουδών

Στο δεύτερο μέρος του τόμου παρουσιάζονται τα Προγράμματα Σπουδών για τη διδασκαλία:

- α) της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
- β) της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας σε Ταχύρρυθμα Τμήματα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
- γ) της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
- δ) Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Ως παράρτημα παρατίθεται τέλος, ένα λεξιλόγιο, ανά επίπεδο και «μέρη του λόγου», το οποίο προέκυψε από την καταγραφή και τη σύγκριση του λεξιλογίου τεσσάρων σειρών γλωσσικού υλικού, τα οποία ήταν ή και είναι ακόμα σε ευρεία χρήση στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό.

Παράρτηματα

Σε μορφή παραρτήματος παρατίθενται επίσης τα *διαπιστωτικά κριτήρια*, τα οποία θα χρησιμεύσουν στον εκπαιδευτικό ως εργαλεία για τη διαπίστωση του επιπέδου ελληνομάθειας των μαθητών του, αλλά και για την αξιολόγηση της προόδου των μαθητών του, κατά τη διάρκεια ή το τέλος ενός μαθησιακού επιπέδου.

Με το κλείσιμο της εισαγωγής κρίνεται σκόπιμη η ακόλουθη επισήμανση. Όπως υπογραμμίστηκε ήδη, η κατάρτιση των *Προγραμμάτων Σπουδών* και του αντίστοιχου *Εκπαιδευτικού Υλικού* για κάθε ομάδα-στόχο αναπτύχθηκαν παράλληλα και στη λογική μιας αλληλοτροφοδότησης. Μ' αυτή την έννοια *Πρόγραμμα Σπουδών* και *Εκπαιδευτικό Υλικό* δεν νοούνται το ένα χωρίς το άλλο.

Όμως, το Θεωρητικό Πλαίσιο, στο πρώτο μέρος του παρόντα τόμου, και οι ρητές ή άρρητες θεωρητικές διδακτικές, μεθοδολογικές σκέψεις που συνοδεύουν κάθε *Πρόγραμμα Σπουδών* δεν εξαντλούνται στο εκπαιδευτικό υλικό, αλλά έχουν έναν ευρύτερο χαρακτήρα. Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό υλικό, που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του έργου *Παιδεία Ομογενών* αποτελεί μια μορφή εφαρμογής των *Προγραμμάτων Σπουδών*. Θα μπορούσαν ενδεχομένως να υπάρξουν κι άλλες εφαρμογές που θα διαφοροποιούνταν μεθοδολογικά από το παραχθέν εκπαιδευτικό υλικό.

Από την άλλη πλευρά πρέπει να λαμβάνεται πάντα υπόψη ότι οι προϋποθέσεις και οι ανάγκες των μαθητών –και κατά συνέπεια και η σύνθεση των ομάδων–στόχων– διαφοροποιούνται σε γοργούς ρυθμούς στη Διασπορά. Εκείνο, επομένως, που θα αντέξει στο χρόνο και θα είναι μακροπρόθεσμα χρήσιμο, δεν θα είναι το εκπαιδευτικό υλικό, αλλά η θεωρητική βάση και μεθοδολογία πάνω στην οποία στηρίχθηκε η παραγωγή του.